

III. УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА В АСПЕКТІ НАВЧАННЯ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 378.016:811.161.2 – 028.31] – 057.875 – 054.6

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З БАЗОВИМ ЗНАННЯМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ганна Звягіна

*Запорізький державний медичний університет,
кафедра культурології та українознавства,
просп. Маяковського, 26, 69000 Запоріжжя, Україна
тел.: 067 684 88 29
ел. пошта: a_zvjagina@ukr.net*

Розглянуто такі види мовленнєвої діяльності, як слухання (аудіювання), говоріння, читання, письмо, використані на заняттях з української мови як іноземної. Запропоновано шляхи практичного застосування різних видів діяльності для студентів-іноземців з базовим знанням англійської мови.

Ключові слова: продуктивна, рецептивна мовленнєва діяльність, види мовленнєвої діяльності.

Сучасний етап роботи вищих навчальних закладів, зокрема медичних, характеризується підвищенням вимог до викладання української мови як іноземної, завдяки тим інтеграційним процесам, які відбуваються і стосуються входження України у єдиний освітній простір. Свідченням цього є те, що на сьогодні ця дисципліна є не просто частиною культури іноземних громадян, які здобувають вищу освіту в українських вищих навчальних закладах, але й запорукою успіху майбутньої кар'єри студентів. Фонетичний, лексичний, морфологічний та синтаксичний рівні, представлені у програмі української мови як іноземної, сприяють кращій адаптації іноземців до особливостей української культури, поступовому входженню в мовний простір.

Для вільного оволодіння мовою як іноземною необхідне досконале засвоєння чотирьох загальноприйнятих видів мовленнєвої діяльності: слухання (аудіювання), говоріння, читання, письмо. Оскільки в будь-якому акті комунікації беруть участь як мінімум двоє учасників і, відповідно, відбуваються два процеси (передача інформації та її сприйняття), то методисти розмежовують продуктивну та рецептивну мовленнєву діяльність. Продуктивну діяльність виконує мовець (продуцент). Рецептивна діяльність, яку здійснює слухач, читач, полягає у сприйнятті висловлювання, розпізнанні та осмисленні почутого чи прочитаного. *Продуктивними* видами мовленнєвої діяльності є говоріння та письмо, *рецептивними* – слухання та читання.

Актуальність статті зумовлена тим, що у ній запропоновано способи практичного застосування цих видів мовленнєвої діяльності у процесі викладання української мови як іноземної, а також опрацьовано можливості їх використання при написанні підручників, посібників та методичних рекомендацій.

Дослідженню загальних принципів методики навчання мови як іноземної присвячені праці багатьох науковців (Е. Вітковська, Г. Городилова, Г. Дергачова,

Ю. Жлуктенко, В. Костомаров, О. Митрофанова, Г. Рожкова, А. Щукін). Конкретні види мовленнєвої діяльності розглядали А. Барикіна, Т. Вишнякова, Л. Журавльова, М. Зінов'єва, В. Павлова, Д. Ізаренков, В. Бухбіндер, В. Скалкін та багато інших. Вагомим внеском у розв'язання завдань практичного навчання української мови іноземців є підручники та посібники, зокрема: підручник О. Іванціва та І. Чикайло; підручник А. Чистякової, Л. Селіванової, Т. Лагути; навчальне видання Н. Лисенко, Р. Кривко, Є. Світличної, Т. Цапко та інших.

Дослідники, зокрема Н. Станкевич [6: 40–43], серед *основних принципів* вивчення різних видів мовленнєвої діяльності виділяють такі:

1. Комплексність і взаємопов'язаність навчання видів мовленнєвої діяльності.

Оскільки різні види мовленнєвої діяльності не існують у чистому вигляді, а лише в тісному взаємозв'язку, то основними моментами у взаємопов'язаному навчанні є одночасність, послідовно-часова співвіднесеність, загальний мовний матеріал, спеціальні вправи тощо.

2. Домінантність одного з видів мовленнєвої діяльності на певному етапі навчання.

Механізмові становлення одного з видів мовленнєвої діяльності підпорядкована вся система роботи на певному етапі. Проте в процесі розвитку одного з видів мовленнєвої діяльності безперервно вдосконалюється первинний вид – говоріння.

3. Мета навчання, яка впливає на визначення пріоритету у навчанні видів мовленнєвої діяльності.

Відповідно, різними за характером є навчальні матеріали, практичні завдання і загалом методичний підхід до викладання української мови як іноземної. Так, у медичному університеті використовують медичну лексику, а одна з комунікативних тем присвячена візиту до лікаря та опитуванню пацієнтів.

4. Поступовість і послідовність формування вмінь і навичок.

З точки зору психології, поступово відбувається ускладнення мовного матеріалу, становлення мовленнєвих навичок, наприклад, введення нового матеріалу, імітація моделі, інтенсивне повторення, генералізація, вільний перехід від однієї моделі до іншої тощо.

У кожному виді мовленнєвої діяльності використовуємо початкові механізми, які формують навички, які, своєю чергою, поступово переходять у вміння. Наприклад, у процесі аудіювання виробляємо механізми інтонаційного і фонематичного слуху, ймовірного прогнозування, випереджувального сприйняття, оперативної і довготривалої пам'яті, ідентифікації понять, механізм еквівалентних замінів, сегментації мовленнєвої ланки та ін. Студент опановує послідовно рівні аудіювання іноземною мовою: розпізнавання фонем, упізнавання слів, розуміння окремих речень, розуміння предметних відношень (структури тексту). Ці навички у процесі навчання перетворюються у вміння аудіювати.

5. Сприйняття видів мовленнєвої діяльності і як мети, і як засобу навчання.

Наприклад, текст для читання використовується для вивчення нової лексики, для навчання розвитку мовлення, видів мовленнєвої діяльності, для отримання країнознавчих знань, набуття стилістичної компетенції, а також для навчання читання. Слухання і розуміння служить для розуміння окремих реплік співрозмовника, невеликих зв'язних висловлювань і, зрештою, формування аудитивних умінь, які забезпечують сприйняття й розуміння неадаптованих текстів будь-яких жанрів та стильового забарвлення, визначення підтексту висловлювання, осмислення загальної ідеї звукового повідомлення, а також здатність сформулювати до нього власне ставлення.

Як засіб навчання аудіювання виконує багато допоміжних функцій: стимулює мовленнєву діяльність, забезпечує керування процесом навчання, знайомить студентів з новим мовним, мовленнєвим і країнознавчим матеріалом, є засобом формування навичок і умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності, допомагає підтримувати досягнений рівень володіння мовою, підвищує ефективність зворотного зв'язку і самоконтролю.

6. Основою будь-якого виду мовленнєвої діяльності є текст: діалог, аудіотекст, текст для читання.

Т. Вишнякова виділяє такі загальні принципи відбору текстового матеріалу для навчання іноземців:

- 1) текст має становити оригінальний твір будь-якого функціонального стилю;
- 2) текст (або уривок тексту) має бути закінченим;
- 3) текст за своїм змістом мусить відповідати виховним цілям;
- 4) текст має відповідати навчальним цілям, тобто включати корисні відомості і бути джерелом інформації: наукової, технічної, суспільно-політичної, літературної, навчально-побутової;
- 5) текст має бути зразковим, тобто відповідати нормам книжно-літературної або розмовної мови;
- 6) текст мусить мати певне комунікативне завдання;
- 7) текст має бути доступним (за лексико-граматичним матеріалом) [2: 23–26].

Типологія навчальних текстів-діалогів відображає велику кількість підходів до розгляду цих текстів як комунікативного акту, як мовної одиниці, як формально-структурної єдності, що складається з питань і відповідей, тощо.

Типологія передтекстових і післятекстових вправ залежить і від характеру підвиду мовленнєвої діяльності. Використовують різні види читання, наприклад, оглядове, ознайомлювальне, читання з метою вивчення; монологічне мовлення, діалогічне мовлення; контрольоване, кероване, вільне тощо.

Окрім дотримання цих загальних методичних принципів навчання видів мовленнєвої діяльності, важливим, на думку Н. Станкевич, є врахування таких моментів у навчанні мови як іноземної [6: 45–46]:

1. Природність мовлення. Це, зокрема, означає наближення навчальних діалогів до життя, що відображено у лексико-структурній організації. Попри всю свою граматичну правильність, діалог для навчання мови як чужої має бути природним, „живим”, невимушеним, розмовним (з неповними реченнями, словесними повторами, ситуативно зумовленими формулами і кліше).

Зразком такого діалогу для заняття з української мови є:

- Олено, привіт!
- Привіт, Олексію. Це моя подруга Наталя.
- Дуже приємно.
- Олексій – студент медичного факультету.
- А Ви, Наталю?
- Я також студентка.

2. Спрощення навчальних текстів. Тексти для навчання будь-якого виду мовленнєвої діяльності скорочують, адаптують, використовують самостійно укладені своєрідні „топіки”, до автентичних текстів подають лінгвокраїнознавчі та лексико-граматичні коментарі, використовують наявні лінгвокраїнознавчі словники, укладають спеціальні словники лексичних труднощів для читання художніх текстів тощо.

Обсяг запропонованих на заняттях з української мови для іноземців текстів становить 7–8 речень, які супроводжуються словником. Слова та фрази, використані в тексті, застосовують у граматичних вправах, передтекстових та післятекстових вправах на зразок: знайдіть у тексті переклад поданих слів та фраз; дайте відповідь на запитання; перекладіть речення, використовуючи текст; дайте відповіді на запитання, аналогічні до запитань у попередній вправі, але про себе та інші.

Розповідь про себе

Привіт! Мене звали Шанкар. Мені вісімнадцять років. Зараз я живу в Україні. Я студент медичного університету. Я навчаюся на медичному факультеті, на першому курсі. Я хочу стати лікарем і допомагати людям. Я люблю грати у футбол і слухати музику. У мене багато друзів.

Я з Індії. Там живе моя сім'я. Моя сім'я велика. У мене є тато, мама, брат і дві сестри. Мого тата звали Раджеш Кумар. Він – лікар. Мою маму звали Пріянка. Вона не працює.

Мої сестри навчаються в школі. Мій старший брат теж студент. Він хоче стати інженером. Я люблю свою сім'ю.

Вправа 1. Знайдіть у тексті і запишіть слова (Find the words in the text and write them):

Hello!	father
student	brother
family	too
big	sisters
elder	to help
doctor	to play
mother	now
a lot	he

Вправа 2. Знайдіть у тексті і запишіть фрази (Find the phrases in the text and write them):

My name is...	a lot of friends
in Ukraine	my family
a student of the medical university	one brother and two sisters
at the medical faculty	to be an engineer
I want to be a doctor	I love...
to play football	I am eighteen years old
to listen to music	doesn't work

Вправа 3. Дайте відповіді на запитання, використовуючи текст (Answer the questions using the text):

1. Як звали героя тексту? (What is the name of the hero of the text?).
2. Звідки він? (Where is he from?).
3. Де він живе зараз? (Where does he live now?).
4. Що він любить робити? (What does he like to do?).
5. Ким він хоче стати? (What does he want to be?).
6. Де він зараз навчається? (Where does he study now?).
7. Де живе сім'я Шанкара? (Where does Shankar's family live?).

Вправа 4. Дайте відповіді на запитання (Answer the questions):

1. Як тебе звали?
2. Звідки ти?
3. Де ти живеш зараз?

4. Що ти любиш робити?
5. Ким ти хочеш стати?
6. Де ти зараз навчаєшся?
7. Де живе твоя сім'я?
8. Твоя сім'я велика?

Вправа 5. Перекладіть речення, використовуючи текст (Translate the sentences, using the text):

1. I am eighteen years old.
2. I want to become a doctor and help people.
3. I am a student of the medical university.
4. Now I live in Ukraine.
5. I like to play football and listen to music.
6. I have a lot of friends.
7. I study at the medical faculty.
8. My name is Shankar.
9. I am from India.
10. Hello!

Вправа 6. Перекладіть речення, використовуючи текст (Translate the sentences, using the text):

1. My family is big.
2. My family lives there.
3. I love my family.
4. I have father, mother, brother and two sisters.
5. He is a doctor.
6. My mother, Priyanka, doesn't work.
7. My father's name is Radzhesh Kumar.
8. My elder brother is a student too.
9. My sisters study at school.
10. He wants to become an engineer.

3. Тематична організація матеріалу. Конкретний урок для іноземців має мати провідну тему, якій підпорядкований лексичний і граматичний матеріал. Перебування під час уроку в одній темі полегшує запам'ятовування нового матеріалу. Велику допомогу викладачеві можуть дати тематичні словники (ілюстровані й словники-мінімуми).

Враховуючи комунікативний принцип, закладений в основу навчання української мови як іноземної, і запланову кількість годин для практичних занять (40 год.), основними комунікативними темами обирають: „About me and my family” (Про себе та родину), „Habitation” (Житло), „Shops and purchases” (Магазини та покупки), „Foodstuff” (Приготування страв), „Seasons.Travell” (Пори року. Подорож), „Medicine” (Медицина). Кожну тему розглядають упродовж 2–3 занять.

4. Врахування комунікативних стратегій. Іноземців потрібно навчати оперувати мовленнєвими засобами у різноманітних ситуаціях мовлення. Принцип ситуативності є одним із основних у комунікативному підході до навчання мови як іноземної. Ситуація є основою відбору та організації навчального матеріалу, способом презентації нового матеріалу, умовою формування навичок та розвитку умінь.

Цей принцип покладено в основу відібраних для читання діалогів, зміст яких присвячено різноманітним ситуаціям, зазвичай пов'язаним із комунікативними темами.

5. Мотивація у навчанні. Це дає успіх і породжує активність, концентрацію зусиль, що має сенс і мету, інакше студенти не відтворять діалогу в реальній комунікації, не запам'ятають тексту, не активізують у потрібній ситуації спілкування поданої тематичної групи. Забезпечення стимулу, який заохочує до висловлювання (т. зв. еліцитація), є однією з головних умов досягнення успіху в навчанні. Окрім цього, важливими є також атмосфера навчання та роль викладача як керівника і помічника у навчальному процесі.

Особливою складністю для створення сприятливої атмосфери на заняттях з української мови як іноземної для студентів з базовою англійською мовою навчання у нашому університеті є збільшення кількості студентів на занятті, змішаний склад груп (студенти з різних країн мають різний базовий рівень знань, темп роботи, швидкість сприйняття). Додаткові труднощі спричиняє відсутність україномовного середовища. Роль викладача у таких умовах значно зростає та ускладнюється.

На думку Л. Солодар, до найважливіших умов, що становлять основу мовленнєвої компетенції іноземного студента, належать здатність адекватно сприймати діалогічне мовлення на слух, вести діалог з додержанням вимог українського мовленнєвого етикету (у дружньому колі, в розмові з однолітками, зі старшими чи з молодшими за віком, у контактному або дистантному спілкуванні). Тому вдосконалення і розвиток діалогічного мовлення студентів займає чи не найважливіше місце під час вивчення іноземної мови [5: 164].

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників є як слухачем, так і мовцем [5: 165].

Діалогічне мовлення виконує певні комунікативні функції, такі як: повідомлення інформації; пропозиції, прийняття / неприйняття запропонованого; обмін судженнями / думками / враженнями; обґрунтування своєї точки зору. Кожна з цих функцій має свої специфічні мовні засоби і домінує у відповідному типі діалогу.

Із психологічної точки зору, діалогічне мовлення, як і будь-який інший вид мовленнєвої діяльності, завжди вмотивоване. Проте в умовах навчання мотив сам по собі виникає далеко не завжди. Тому необхідно створити умови, в яких у студентів з'явилася б бажання та потреба щось сказати, передати почуття, тобто поставити їх у „запропоновані обставини”. Крім того, сприятливий психологічний клімат на занятті, доброзичливі стосунки, зацікавленість у роботі також сприятимуть вмотивованості діалогічного мовлення. Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність [5: 165].

Отже, правильна організація навчання мови як іноземної полягає у використанні продуктивних та рецептивних видів мовленнєвої діяльності, їх поєднанні, врахуванні багатьох чинників, зокрема психофізіологічних механізмів забезпечення мовленнєвої діяльності, а також застосування основних принципів, таких як: комплексність, домінантність, мета навчання, поступовість і послідовність, сприйняття видів мовленнєвої діяльності як мети і як засобу навчання, використання різного типу текстів як основи роботи.

Виділяємо певні положення, які є досить вагомими у викладанні української мови як іноземної: природність мовлення, спрощення текстів, тематична організація матеріалу, врахування комунікативних стратегій, мотивація.

Діалогічне мовлення відіграє провідну роль у процесі вивчення української мови як іноземної. Воно сприяє появі вербального стимулу, що активізує процес навчання і засвоєння студентами-іноземцями лексичного та граматичного матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьєва Л. В. Моделювання змісту навчання професійно-педагогічного діалогу та його реалізація на початковому ступені навчання у мовному вузі / Л. В. Ананьєва // Іноземні мови. – 2000. – № 4. – С. 22–26; № 31. – С. 9–13.
2. Вишнякова Т. А. Обучение русскому языку студентов-нефилологов / Т. А. Вишнякова. – М. : Рус. язык, 1980. – 156 с.
3. Колодязна В. В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою / В. В. Колодязна // Англійська мова та література. – 2004. – № 5. – С. 4–9; № 6. – С. 5–11.
4. Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов у вузі : колект. монограф. / за ред. К. Я. Кусько. – Львів : Світ, 1996. – 432 с.
5. Солодар Л. В. Діалогічне мовлення – основний вид мовленнєвої діяльності при вивченні української мови як іноземної / Л. В. Солодар // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – № 2. – С. 163–167.
6. Станкевич Н. Види мовленнєвої діяльності в аспекті лінгводидактики / Ніна Станкевич // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – Вип. 2 – С. 40–47.

*Стаття надійшла до редакції 05.03.2014
доопрацьована 10.03.2014
прийнята до друку 12.03.2014*

DIFFERENT TYPES OF SPEECH ACTIVITY USING IN THE UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES FOR ENGLISH FORM LEARNING STUDENTS

Anna Zvjagina

*Zaporizhya State Medical University,
Department of Ukrainian and Cultural Studies,
Ave Mayakovsky, 26, 69000 Zaporizhya, Ukraine
phone: 067 684 88 29
e-mail: a_zvjagina@ukr.net*

In the article are considered such types of speech activity as listening, manner of speaking, reading, letteris used on Ukrainian language as foreign classes. The ways of the practical use of different types of activity for students-foreigners with base knowledge of English are offered.

Key words: productive, receptive speech activity, listening.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗНЫХ ВИДОВ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ СТУДЕНТОВ С БАЗОВЫМ ЗНАНИЕМ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Анна Звягина

*Запорожский государственный медицинский университет,
кафедра культурологии и украиноведения,
просп. Маяковского, 26, 69000 Запорожье, Украина
тел.: 067 684 88 29, эл. почта: a_zvjagina@ukr.net*

Рассмотрены такие виды речевой деятельности, как слушание (аудирование), говорение, чтение, письмо, использованные на занятиях по украинскому языку как иностранному. Предложены пути практического применения различных видов деятельности для студентов-иностранцев с базовым знанием по английскому языку.

Ключевые слова: продуктивная, рецептивная речевая деятельность, виды речевой деятельности.